

Nyt og Noter

Beretning fra Selskabet for dansk Skolehistorie

Det er faktisk yderst svært at rekonstruere baggrunden for Selskabet for dansk Skolehistories oprettelse, selv om det kun drejer sig om få år.

En dag i slutningen af 1964 fortalte skolebibliotekskonsulent Johs. Nielsen mig, at han og amtsskolekonsulent J. Ingemann Petersen, da de var sammen i anden anledning, havde talt om, at der manglede et selskab for den danske skoles historie. Også jeg havde i adskillige år ønsket, at en sådan forening eksisterede, lige som jeg med misundelse havde set den publikationsvirksomhed, som udfoldedes af Föreningen för Svensk Undervisningshistoria, først og fremmest takket være en enorm indsats fra stifteren, lektor B. Rud. Hall. Jeg havde ikke haft opfattelsen af, at der ville være interesse for noget lignende i Danmark, men i begyndelsen af 1960'erne fik jeg dog det indtryk, at interessen for skolens og opdragelsens historie var tiltagende.

Johs. Nielsen, J. Ingemann Petersen og jeg mødtes derefter nogle gange for at drøfte, hvordan sagen skulle gribes an rent praktisk, men vi var stærkt hemmede af, at vi alle i forvejen var meget optaget. Vi opdagede imidlertid, at der rundt om i landet var interesse for et sådant selskab, og medens tiden gik, uden at vi var kommet så forfærdelig meget videre, erfarede vi, at Danmarks Lærerhøjskole agtede at oprette et Institut for Dansk Skolehistorie, hvilket yderligere bestyrkede os i vor tro på, at den skolehistoriske interesse var i vækst.

Det var ganske naturligt, at vi søgte kontakt med instituttet, da det blev oprettet, og på et møde med lærerhøjskolens professorer i pædagogik og historie, hvori også deltog fhv. overbibliotekar Poul Müller, Statens pædagogiske Studiesamling, og fhv. rektor Ernst Larsen, Danmarks Lærerhøjskole, drøftede vi retningslinierne for et selskab. Et lille udvalg fik overdraget at udarbejde et lovudkast, ligesom man endes om at nedsætte en stiftende bestyrelse til at fuldføre det forberedende arbejde.

Det var os ved udvælgelsen af denne bestyrelse magtpåliggende at få så mange skoleformer og så mange interesserede kredse som muligt repræsenteret, men selv om den blev på 9 medlemmer, var det

naturligvis ikke muligt at få alle dem med, som man kunne have ønsket.

Bestyrelsen kom til at bestå af:

overbibliotekar Aage Bonde, Viborg,
lektor H. P. Clausen, Århus Universitet,
overbibliotekar Robert Hellner, Statens pædagogiske Studiesamling
(formand),
forstander Hans Lund, Tanderupgård pr. Ribe,
rektor Ernst Larsen, tdl. Danmarks Lærerhøjskole,
amtsskolekonsulent J. Ingemann Petersen, Glumsø, (næstformand),
adjunkt Vagn Skovgaard-Petersen, København (sekretær og kasserer),
professor, dr. phil. Roar Skovmand, Danmarks Lærerhøjskole,
overlærer Ole Warthoe-Hansen, Randers.

Denne bestyrelse gav lovforslaget den endelige udformning og nedsatte et redaktionsudvalg bestående af H. P. Clausen, afdelingsleder dr. theol. K. E. Bugge, Danmarks Lærerhøjskole, Robert Hellner, V. Skovgaard-Petersen og Roar Skovmand til at forberede udgivelsen af den første årbog.

For at få indtryk af, om der ville være interesse for selskabet, rettede man en henvendelse til en række lærerforeninger o. l. med anmodning om at anbefale selskabets stiftelse. De indkomne svar viste sig at være yderst positive, og man indkaldte derfor til en stiftende generalforsamling den 27. november 1966.

Efter generalforsamlingen har styrelsen konstitueret sig med Robert Hellner som formand, J. Ingemann Petersen som næstformand, Vagn Skovgaard-Petersen som sekretær og Ingrid Markussen som kasserer. Styrelsens øvrige medlemmer er overbibliotekar Aage Bonde, lektor H. P. Clausen, seminarielektor G. Japsen, landsarkivar, dr. Harald Jørgensen og overlærer O. Warthoe-Hansen. – Som revisorer fungerer afdelingsleder Mogens Nielsen og overlærer Hans Bødewardt Johansen, som revisorsuppleant kandidatstipendiat Gunhild Nissen.

Som det første resultat af selskabets virksomhed kan vi notere, at Dansk historisk Fællesforening på dets opfordring har nedsat et udvalg med repræsentanter for arkiver, museer, Institut for dansk Skolehistorie, Statens pædagogiske Studiesamling og Selskabet for dansk Skolehistorie med det formål at finde retningslinier for, hvilke arter af skolehistorisk kildemateriale de forskellige institutioner er interesseret i at modtage.

Selskabet har i øvrigt ved indmeldelse i Dansk historisk Fællesforening opnået, at medlemmerne normalt til favørpris kan købe bøger udsendt af de foreninger, der er tilsluttet Fællesforeningen.

Robert Hellner

Love for Selskabet for dansk Skolehistorie

vedtaget på den stiftende generalforsamling den 27. november 1966.

§ 1.

Selskabets navn er Selskabet for dansk Skolehistorie.

§ 2.

Selskabets formål er at udbrede kendskab til og interesse for dansk skolehistorie og i samarbejde med Danmarks Lærerhøjskoles Institut for dansk Skolehistorie at virke for forskning inden for dette område og for indsamling og bevaring af skolehistorisk materiale.

§ 3.

Selskabet udsender et årsskrift og kan udsende skolehistoriske publikationer og afholde møder, foredrag og ekskursioner m. m.

§ 4.

Som medlemmer kan optages enkeltpersoner samt foreninger, institutioner o. l.

Foreningens regnskabsår går fra 1. april til 31. marts. Udmeldelse kan ske inden 1. september med virkning fra den følgende 1. april.

§ 5.

Selskabet ledes af en styrelse på 9 medlemmer, der vælges af generalforsamlingen. Styrelsen konstituerer sig selv med formand, næstformand, sekretær og kasserer. Styrelsesmedlemmerne afgår med halvdelen hvert 2. år.

Den stiftende styrelse fungerer indtil den stiftende generalforsamling. Af den da valgte styrelse afgår 4 medlemmer – udpeget ved lodtrækning – ved den følgende ordinære generalforsamling.

§ 6.

Styrelsen kan af sin midte nedsætte et forretningsudvalg og kan til forskellige formål nedsætte udvalg også med medlemmer uden for styrelsen.

§ 7.

Kontingentet fastsættes af generalforsamlingen. For det modtager medlemmerne selskabets årsskrift. Har et medlem ikke i løbet af forretningsåret betalt sit kontingent, kan han slettes som medlem.

§ 8.

Selskabets ordinære generalforsamling afholdes hvert år i efteråret. Ekstraordinær generalforsamling afholdes efter styrelsens bestemmelse eller når mindst 15 medlemmer skriftlige begærer det.

Generalforsamlingen indkaldes med mindst tre ugers varsel.

Forslag til dagsorden for den ordinære generalforsamling må senest 10 dage før denne være indsendt til formanden.

På en ekstraordinær generalforsamling kan kun behandles de forslag, der er årsag til generalforsamlingens indvarsling.

Generalforsamlingen er uanset det mødte antal medlemmer beslutningsdygtig.

På den ordinære generalforsamling aflægger styrelsen beretning om foreningens virksomhed i det forløbne år og fremlægger det reviderede regnskab til godkendelse. Desuden foretages valg af styrelsesmedlemmer, 2 revisorer og 1 revisorsuppleant.

§ 9.

Lovændringer og beslutning om selskabets opløsning kan kun ske med mindst $\frac{2}{3}$ af de afgivne stemmer. Forslag om lovændringer skal tilsendes medlemmerne senest 14 dage før generalforsamlingen.

§ 10.

I tilfælde af selskabets opløsning tilfalder dets aktiver Institut for dansk Skolehistorie.

Beretning fra Institut for Dansk Skolehistorie

Institut for Dansk Skolehistorie blev oprettet i 1965 som et institut under Danmarks Lærerhøjskole, hvor det har til huse. Det ledes af professor, dr. phil. Roar Skovmand. Til Instituttet er desuden knyttet en amanuensis, en kandidatstipendiat samt en sekretær. Instituttet er et forskningsinstitut og har endvidere som en nærliggende opgave at vejlede og rådgive skolehistorisk interesserede med hensyn til forskningsopgaver og andre studier vedrørende dansk skolehistorie. Instituttet har hidtil haft ret beskedne lokaleforhold, men det rådes der nu bod på, idet Instituttet formodentlig til efteråret flytter ind i nye lokaler på Danmarks Lærerhøjskole.

Instituttet er begyndt at opbygge et håndbibliotek. Det har endnu kun et beskedent omfang af ca. 20 hyldemeter. Tilknytning til Danmarks Lærerhøjskoles bibliotek og nær kontakt med Statens Pædagogiske Studiesamling letter adgang til relevant litteratur. Instituttet har anskaffet en brandsikker boks, der muliggør lån af akter fra offentlige og private arkiver.

Ved Instituttet har kandidatstipendiat, cand. mag. Gunhild Nissen i det forløbne år fortsat den forskning inden for landsbyskolens historie, som hun påbegyndte efteråret 1965. Projektet sigter mod at belyse forholdet mellem den offentlige skole og befolkningen på landet i perioden ca. 1880–1910. Det forsøges her at se landsbyskolen »nedefra«, nemlig ikke fra myndighedernes eller lovgivningens side, men i dens funktion i landsbysamfundene. Dette ville være en uoverkommelig opgave, hvis man på traditionel måde skulle gennemgå et større antal kommuner gennem arkivmateriale af enhver foreliggende art. For at kunne behandle større områder landet over har Gunhild Nissen derfor optaget statistiske og sociologiske arbejdsmetoder, sådan at talmateriale fra samtidige kilder og talmæssigt bearbejdede spørgeskemaer skal give oplysninger om et stort antal kommuner (fire provstiers kommuner), mens detailundersøgelser af enkelte kommuner (en fra hvert provsti) skal uddybe og nuancere de resultater, der kan opnås gennem tallene.

Gunhild Nissen håber gennem sit arbejde at kunne belyse skolens vilkår under de forskellige egnes og sognes vekslende økonomiske, kirkelige og politiske præg, måske nå til en vis vurdering af, hvad en

lærers dygtighed og personlighed formåede og ikke formåede under de givne vilkår. Meget interessant og til tider dramatisk skolehistorisk stof er blevet fremdraget af arkiver og gennem interviews på lokalt plan. Med hjælp fra en sociolog ved Københavns Universitet er der udarbejdet spørgeskemaer, hvis besvarelse man må se hen til med forventning. Skemaerne skal udsendes til samtlige folkepensionister i de udvalgte provstier, og formentlig vil svarene blive behandlet pr. datamaskine. Statistikker over f. eks. forsømmelser, privatundervisning og økonomiske forhold er under udarbejdelse. – Opgaven er omfattende, men forhåbentlig vil resultaterne blive tilsvarende frugtbare.

Til Instituttets planlagte publikationsserie foreligger en dagbog fra et højskoleophold på Vallekilde 1884–86, bevægede år, hvor bølgerne gik højt i det politiske og kulturelle liv.

Instituttets rådgivende virksomhed har i årets løb givet kontakter både med interesserede privatpersoner, med lærere, lokalhistorikere m. fl. Instituttet har haft flere forespørgsler om aflevering af skolehistorisk materiale, der har givet anledning til nærmere undersøgelse af materialet, man har givet vejledende oplysninger til lokalhistorikere om skolehistorisk forskning og har vejledt universitetsstuderende med skolehistoriske opgaver. Endvidere har Instituttet taget initiativ til, at professorer og lærere på Danmarks Lærerhøjskole udarbejder en publikation om enkeltfagenes historie.

Instituttets kontakt med Lærerhøjskolens virksomhed har bl. a. vist sig ved, at der i læseåret 1966/67 blev oprettet en studiekreds over mellemkrigstidens skolehistorie, under ledelse af afdelingsleder, dr. theol. K. E. Bugge og professor, dr. phil. Roar Skovmand. Studiekredsen har for største delen bestået af lærere og kursister ved Danmarks Lærerhøjskole. I studiekredsen er de metodiske problemer inden for studiet af det 20. årh.s skolehistorie blevet drøftet, og perioden er blevet behandlet både generelt og i punktundersøgelser. Af de sidste kan nævnes et par opgaver omkring skoleloven i 1937, en opgave om folkehøjskolens stilling, det sønderjyske skolespørgsmål (det tyske mindretals vilkår), amtsskolekonsulentens stilling i 1930'erne, striden om religionsundervisningen mellem Benzen og Kaper m. v. Instituttet har endvidere udarbejdet en bibliografi over mellemkrigstidens skolehistorie med henblik på studiekredsens arbejde.

Ingrid Markussen

Skoleundersøgelsen i Randers amt

Med skoleloven af 1958 blev der afstukket en ny linie i dansk undervisning. Et kapitel af skolens liv er formelt afsluttet, og nu vender man forventningsfuldt blikket fremad, spændt på hvilke virkninger den nye lov vil få i vort samfund i fremtiden.

Men undtagelsesvis må nogen desuden prøve at se tilbage på et afsnit af den skoles historie, der nu er sat punktum for.

Prøver man at gøre status over landsbyskolen i Danmark for året 1958, vil man se et stærkt varieret billede. Forskoler og andre små skolehuse med enelærer veksler med lidt større skoler og helt moderne skolepaladser, – og i årene efter 1958 forsøger man over det ganske land at gennemføre den nye lov i det omfang, økonomi, byggelovgivning og enkelte andre faktorer tillader. Den ene skolebygning efter den anden bliver nedlagt: solgt til andet formål. Dette sker i hvert eneste sogn og vil fremdeles ske mange år endnu. Med forbavsende fart ændres landsbyens billede også her; et stykke skolehistorie smuldrer bort, mens ingen tænker på at holde det fast.

For det er jo det, der sker omkring os her og nu: Et stykke historie, som endnu er synligt og virkeligt nedbrydes daglig. Skoler nedlægges og omdannes til lagerbygninger, værksteder, hønsehuse eller privatboliger; – i et enkelt tilfælde blev en landsbyskole restaureret af Poul Henningsen og vil fremtidig være en pryd for den landsby, hvor den fik lov til at overleve. Men i almindelighed er det kun et spørgsmål om tid, og relativt kort tid, så er det gamle skolemiljø ikke til at genkende eller finde, – og så er det for sent.

Hvis vi ikke i dag gør alvor af at få 1958-skolens historie holdt fast, – d. v. s. skrevet ned og fotograferet samt målt op, vil man om 25 år sige: »Ja, men I kommer som sædvanlig for sent«. Og at dette er rigtigt, ved enhver indsamler af traditionsstof.

Og derfor gik man igang i Randers amt i året 1960. På foranledning af amtsskolekonsulent *Gotfred Petersen* indledte Historisk Samfund og det herunder oprettede Amtshistorisk Arkiv en undersøgelse og indsamling af minder fra den gamle skole på landet.

Et kortfattet spørgeskema blev i samarbejde med amtsskolekonsulenten udsendt til en lang række af lærere i amtet, væsentlig folk, der virkelig skulle have mulighed for at fortælle om den gamle skoles indretning og undervisning. Samtidig opfordredes man til at indsende gam-

Degnen i kordøren læser indgangsbøn.

Efter akvarel fra ca. 1840. Degnen, *P. J. Dahl*, var degn i Skjern og skolelærer i Løvskal 1814–47. Degnen er på gammeldags vis iført blå frakke, vest med sølvknapper, gule bukser og lange støvler. Han bærer briller og paryk, mens den høje hat og den sølvknappede stok er anbragt på den nærmeste kirkestol.

Efter en plade tilhørende *Niels Bonde*, Langå.

le billeder af skolens liv: skolebygninger, lærere, gruppebilleder af børn, undervisningen, legepladsen m. v.

Og hvad kom der så ud deraf? Alt for lidt, synes man! Knap en trediedel af de udsendte spørgeskemaer er kommet udfyldt tilbage, indeholdende de nødvendige oplysninger. I nogle tilfælde indkom gode og meget fyldige beretninger. Ligeledes er der indkommet en del billedstof, og her skal især bemærkes nogle *affotograferinger* af gamle, morsomme billeder (ældre fotografier og malerier). – En af medarbejderne, journalist V. Torstensson, Randers, har påtaget sig at affotografere de gamle skolebygninger, efterhånden som de frigøres og kommer i farezonen.

Skolehuset før og nu.

På det ældste billede, malet af Viggo Jensen efter fotografi, ses *Årslev skole* i Sønderhald herred, som den så ud sidst i 1890'erne, da hans far, landstingsmand Søren Jensen var lærer her (fra 1858 til 1908). Bygningen var opført 1863.

Billedet tilhører kreditforeningsfuldmægtig Jacobsen, Viborg, og er fotograferet af A. Østergård, Randers.

Vort lille forsøg på en indsamling har altså givet resultater, men der må ganske givet være meget at hente endnu!

1. Hver eneste nedlagt eller ældre skole i Danmark i dag bør fotograferes fra flere sider udvendig. Indvendig bør skolen fotograferes, som den stod, da den blev brugt, – og allerhelst med lærer og børn i klassen.

Et grundrids af skolen bør tegnes og de vigtigste udvendige og indvendige mål angives. Det gamle inventar bør beskrives og fotograferes. Gamle skolebøger og andet materiel og inventar hører hjemme i museerne, og ligger der gamle protokoller, bør disse opbevares i kommunens brandsikre box, – med mindre de afleveres til et landsarkiv.

2. Alle ældre lærere og lærerinder bør nedskrive deres erindringer

På det nyeste billede, fotograferet af O. Warthoe-Hansen 1961, er bygningens stråtag afløst af tegltag, og en bred kvist er tilføjet. Men i stueetagen er vinduernes antal og rummenes fordeling uændret, og i de gamle skolestuer bliver der nu indrettet sognebibliotek. I øvrigt anvendes huset til lærerbolig ved den nye forbundsskole.

både om skolen, undervisningen, livet i landsbyen – og specielt har det interesse at vide noget om befolkningens forhold til skole og undervisning.

3. Gode fortællere i sognet bør fortælle om deres egen skoletid.

4. Der bør i sognet indledes en jagt efter gamle billeder. Man må tænke på, at der med fotografiets fremkomst i forrige århundrede er givet historikeren et helt nyt og vederheftigt materiale i hænde. Selv gamle og udviskede fotografier fortæller os en hel del om klædedragt, livsvilkår m. v., altså kontante kulturhistoriske oplysninger, – bortset fra at gamle billeder altid er sjove at se på for eftertiden, og jo ældre billeder bliver, des større interesse får de.

For den kulturhistorisk interesserede lærer – eller et hvilket som helst interesseret menneske overhovedet – er der her og nu en stor og betydningsfuld opgave at løse.

Asferg skole og kirke omkring 1800, malet af Frederik Rasch.

Fr. Rasch (1742–1818) blev teologisk kandidat i 1770 og virkede som præst i Kvistrup og senere i Harridslev ved Randers fra 1794. Fra denne tid stammer billedet, hvor man i forgrunden ser »æ kerk-låde-pyt«, en benævnelse, der endnu kendes på stedet. Bygningen til venstre i baggrunden er efter sigende den gamle skole, der siden blev afløst af en nyere skolebygning, nedlagt som skole omkring 1914. Foran kirken ses kirkeladen. Både den og indgangsportal til kirkegården er forlængst revet ned.

Efter fotografi hos fru mag. Pfaff, Kbh.

Med vor tids tekniske hjælpemidler: fotografiapparat, smalfilm og båndoptager er det muligt i detaljer at kortlægge skolens situation anno 1967, – og et sådant tværsnit gennem sognets eller byens liv vil aldrig miste sin værdi – tværtimod.

Ole Warthoe-Hansen, overlærer,

Formand for Historisk Samfund for Randers Amt.–

Dansk skolepolitik som undervisningsemne

Med mellemrum gennemgås ved Aarhus Universitet *dansk skolepolitik* for de statskundskabsstuderende på 2. del. Hovedvægten er lagt på dette århundredes politik, idet dog linien fra 1814 kort trækkes op. Gennemgangen er led i undervisningen i de såkaldte politiske sagområder, hvoraf de statskundskabsstuderende skal opgive 6 til afslutningen af eksamen. Den omfatter ca. 15 timer.

H. P. C.